

**Roland Breton (Çev. Orçun Türkay), Dünya
Dilleri Atlası, NTV Yayınları, İstanbul 2007, 80 s.,
ISBN 978-975-6690-84-0**

Dilek Ergönenç Akbaba*

Dünyada 6000’den fazla dil birarada varlığını sürdürmektedir. Artık biyoçeşitliliği korumak zorunda olduğunun farkına varan insanoğlu, binlerce yılda oluşmuş dil miraslarının ve yavaş yavaş ortaya çıkarılmış kültürel farklılıklarının da aynı şekilde korunması gerektiğinin farkına varmalıdır. Diller insanoğlunun geleceği için vazgeçilmezdir. Dünya dillerinin nerelerde, ne zamandan beri, kimler tarafından konuşulduğu ve bunların arasındaki ilişkiler; konuyla ilgili karşımıza çıkan önemli sorulardır.

Roland Breton’un hazırladığı bu atlas en yeni kaynaklara dayanarak, harita ve grafikler ile kısa ve öz metinler kullanılarak hazırlanmıştır. İyi kalite kağıda basılmış eser, renkli olduğu için son derece ilgi çekicidir. Paris Üniversitesi’nde (Vincennes-Saint-Denis) onursal coğrafya profesörü olan Roland Breton, yaklaşık 30 yılını dünya üstündeki dil sorunlarını çözmeye adanmıştır. Breton, yıllardır dünyanın farklı yerlerinde; bölgelerin, ülkelerin ve belli kentlerin dillerini haritalara işlemek üstüne çalışmalar yürütmüş bir uzmandır.

Eser; Kaliforniya Stanford ve New York Üniversitelerinin onursal profesörü olan ve çok dillik, dillerin gelişim şekilleri vb. konular üzerine çalışmaları bulunan Joshua Fishman’ın Önsöz’üyle başlar. Fishman bu bölümde nüfussal dağılımların asla sürekli olmadığını, göçler, ticaret, ekonomik gelişmeler ve savaşların da dillerin kullanımını etkilediğini belirtir.

Çalışma “Dil Aileleri” ile başlamaktadır. Renkli haritalar üzerinde gösterilen bu dil ailelerinin doğuşu hakkında kısa bilgi verilmekte, kıta başına düşen kişi sayısı istatistiklerle gösterilmektedir.

Daha sonra bütün dünya dillerinin tarih öncesi soy ağaçları ve makro ailelerin dağılımı harita ve çizelgelerde verilir. Dil konusunun insanı karmaşık deneylere de sürüklediğini belirten Breton, hükümdarın birinin bazı çocuklarla konuşulmasını yasaklayarak, büyüdüklerinde hangi dili konuşacaklarını görmek istediğini anlatır.

---

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü. dileker@gazi.edu.tr.

“Dünyadaki tüm diller birbiriyle akrabadır... Ama ne yazık ki bu farklı grupların ana gövdeden nasıl bir düzenle ayrıldıklarını hâlâ bilmiyoruz.” diyen M. Ruhlen gibi dünya dilcilerinin sözlerine de yer veren Breton, dilsel ve kalımsal akrabalıkların olası uyumunu yine bir şemada gösterir.

Bir sonraki konu başlığı “Diller, Lehçeler ve Öteki Ağızlar”dır. Devletlerin ve dil alanlarının sınırları ile dünyadaki başlıca kreol ve picinlerin yer aldığı haritayı bu bölümde verir. Kreol; doğduğu topraklardan koparılan ve birbirine karışan, efendilerinin dillerini konuşmaya zorlanan ve o dillere kendi ana dillerinden öğeler katan eski köle halkların melez dillerine verilen isimdir. Picinler ise bir sömürge sisteminde çalışan yerli halkların ikincil, aracı dilleridir, yani sömürgeci dillerinin basitleştirilmiş hâlidir. Dünyada kaç dil olduğuna dair dökümleri de veren Breton, 2000 yılında Galler’deki Hebron Dilbilim Araştırma Merkezi tarafından yayınlanan bir çalışmada 4994 “dış” dil içeren 13840 “iç” dil ve 8881 lehçe bulunduğunu belirtmektedir.

Orta Avrupa ve Çin’de varolan binlerce dilin her birine değinmek şöyle dursun, onların alt öbeklerini ve lehçelerini gözden geçirmenin bile hayli zor, hatta olanaksız olduğunu belirten Breton, bu sebeple örnek olarak ağız hiyerarşisinde en iyi bilinen, ancak sınıflandırılmaları konusu özellikle tartışılan durumlardan bazılarının seçildiğini ifade eder. “Bir dil ordusu ve donanması olan bir lehçedir” (Mareşal Lyautey) gibi sözlerle zenginleştirilen eserde Çince’nin bölümlenmesi de anlatılır.

Eserde birçok farklı ağzın kullanıldığı Fransızca’nın hem Avrupa’da hem de Avrupa dışında kullanıldığı yerler haritalarda gösterilmiş, Fransızca kökenli denizaşırı ağızlar ayrıca anlatılmıştır.

“Dilin Öteki Biçimleri” başlığı altında dünyadaki yazı sistemleri anlatılarak alfabeler ve yazı sistemleri, gösterge dilleri ve planlı dillerden bu bölümde bahsedilmiştir.

Binlerce dil arasında pek azının ayrıcalıklı konumda olduğunu belirttiği “Resmi Dillerin Oranı” bölümünde, kabul gören resmî veya ulusal dillerin oranı, hem harita üstünde hem de istatistik olarak verilmiştir.

Birçok devlette konuşulan ve dünya üzerinde eşit olmayan bir yayılım izleyen uluslararası diller vardır. Bunların başında 20. yüzyılın başından beri İngilizce gelmektedir. İkinci sırada ise Fransızca vardır. Bu iki dilin de harita üzerindeki dağılımları verilmiştir. İngilizceden sonra anakaralar arasında bir yayılıma sahip olan dört dil vardır: İspanyolca, Portekizce, Arapça ve Hollandaca.

“Ülkelerin Çokdilliliği”, “Klasik Çokdilli Rejimler”, “Çokuluslu Çokdilli Rejimler” haritalar üzerinde ve kısaca bilgi verilerek anlatılan diğer bölümlerdir.

Her bir dili kaç kişinin konuştuğu ise diğer bir önemli konudur. Bu diller en büyük topluluklar, büyük topluluklar ve orta büyüklükteki topluluklar

olarak üç bölümde ele alınmıştır. Türkçe burada “Büyük Topluluklar” içinde yer almıştır.

“Azınlık Dilleri”, “Eski Yazılı Külliyatlı Diller”, “Başlangıç Dilleri” yani külliyatları uzun süre sözlü kalmış ve sonra yazılı dil konumuna erişmiş diller, “Ana diller ve İkinci Diller”, “İkinci Dillerin Öğrenimi” harita, istatistik, şema ve bilgi olarak ele alınmış diğer konular arasındadır.

Daha sonra “Avrupa”dan başlayarak hangi dillerin konuşulduğu tek tek ele alınır. “Arap Dünyası”, “Türk-İran Dünyası”, “Hint Dünyası”, “Uzakdoğu:Çin, Kore, Japonya”, “Güneydoğu Asya”, “Okyanusya”, “Kuzey Amerika, Orta Amerika ve Karayipler”, “Güney Amerika”, “Güney Sahra Afrikası” tek tek incelenmiş ve buralarda konuşulan diller haritalar ve şemalar eşliğinde gösterilerek bilgi verilmiştir. “Siyahî Afrika: İngilizce Konuşan Devletlere Örnekler”, “Siyahî Avrupa: Fransızca Konuşan Devletlere Örnekler”, verildikten sonra “Ulusal Diller” başlığı altında ulusal olarak adlandırılan 100 kadar dilin ve bunların resmî dil olduğu 200 kadar devletin olduğu belirtilir. Dilin resmî dil olduğu devlet veya bölge sayısı ile bu devletlerin, bölgelerin adları büyük bir istatistikte incelenir.

Breton, çalışmasında son olarak dillerin gelişimleri arasındaki büyük eşitsizliği inceler. Dillerin toplumsal kullanımlarla (aile içi, aracı diller, okul dili, yönetsel, kültürel, ekonomik, siyasal, seçilmiş veya dayatılmış diller) geleceği nasıl biçimlendireceği sorusuyla birlikte, ölü Avrupa dilleri, internet dilleri ve dil başına yılda yayımlanan kitap sayısını oranlayarak verir.

Eser hem haritalara hem de dile ilgi duyanlar için gerçek bir güzellik olarak karşımıza çıkmaktadır.